

Адвокатура як інститут громадянського суспільства в умовах становлення правової держави

С. В. Прилуцький

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
НАН України

У праці розглядається питання про місце та роль адвокатури в суспільстві та державі, розкривається сутнісна характеристика цього правозахисного інституту. Вбачаючи в адвокатурі самостійний інститут громадянського суспільства, автор виокремлює її як окремі, так і загальні функції.

Ключові слова: адвокатура, громадянське суспільство, держава.

В работе затрагивается вопрос о месте и роли адвокатуры в обществе и государстве, раскрывается сущностная характеристика этого правозащитного института. Усматривая в адвокатуре самостоятельный институт гражданского общества, автор выделяет ее как отдельные, так и общие функции.

Ключевые слова: адвокатура, гражданское общество, государство.

In this work a question is affected about a place and role of advocacy in society and state, open up essence description of this law-enforcement institute. Seeing in advocacy independent the institute of civil society, an author selects it both separate and public functions.

Keywords: advocacy, civil society, state.

Конституція України в ст. 68 встановила, що незнання законів не звільняє людину від юридичної відповідальності, та водночас у ст. 59 закріпила право кожного на правову допомогу. На нашу думку, ці два конституційні положення мають між собою тісний правовий зв'язок. Так, держава фактично покладає на людину обов'язок знати закони, оскільки незнання законів не може бути виправданням у разі їх недотримання чи порушення. З іншого боку, держава визнає свій обов'язок перед особою у забезпеченні доступності закону, що виражається, перш за все, у знанні людиною закону, розумінні його сутності та можливості практично реалізувати. І тому саме механізм правової допомоги є одним із важливих публічних інститутів забезпечення доступності закону. З метою найбільш ефективного забезпечення права на захист від обвинувачення і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні, згідно зі ст. 59 Конституції України, діє адвокатура. Тим самим, на інститут адвокатури держава покладає особливу роль та самостійне завдання. І у цьому зв'язку виникає ряд запитань. Перш за все, яка правова природа адвокатури, її місце та роль у суспільстві й державі?

Адвокатура, громадянське суспільство, держава. Якщо звернутися до ст. 1 Закону України «Про адвокатуру», то цей правовий інститут визначається як добровільне професійне громадське об'єднання, що покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу.

Звертаючись з цього питання до міжнародних загальновизнаних стандартів, можна побачити, що Конвенція про за-

хист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) закріплює право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника, вибраного ним на власний розсуд (ст. 6). У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), ратифікованому Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р., зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чії права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту, і таке право повинно встановлюватись судовим або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави (ст. 2), та можливість вільного вибору обвинуваченим захисника (п. 3 ст. 14). «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», прийняті восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поводження з правопорушниками (27 серпня – 7 вересня 1990 р.), передбачають, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства (принцип 1); жодний суд чи адміністративний орган, в якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права і практики та цих принципів (принцип 19).

Як бачимо, ні закон, ні міжнародні акти не містять положень, які б встановлювали, що адвокатура – це державний чи підпорядкований державі орган, а правова допомога у цивільних, адміністративних та кримінальних справах – це тільки функція держави. Більше того, держава сама встановила, що українська адвокатура – це професійне громадське об'єднання. А як відомо, саме громадські

об'єднання (організації) складають організаційну основу громадянського суспільства. То чи є адвокатура інститутом громадянського суспільства?

Загальновідомо, що вперше термін «громадянське суспільство» був введений Георгом В. Ф. Гегелем у його відомій праці «Філософія права», де він запропонував розглядати суспільство як діалектичну сукупність відносин між сім'єю, громадянським суспільством і державою [1, 228].

Згідно з ідеєю великого мислителя, громадянське суспільство складає сукупність громадян держави (членів сімей), що взаємодіють між собою поза сім'єю з метою задоволення своїх загальних – самокорисливих – інтересів. Держава, за Гегелем, є синтезом сім'ї і громадянського суспільства, а громадянське суспільство як таке виникло з діалектичних суперечностей між сім'єю і державою.

Оцінки громадянського суспільства з часів класика німецької філософії полярно змінилися. Традицією політичного лібералізму стало розглядати державу як загальне, але необхідне зло. Держава обмежує свободу, плодить агресію, бідність, соціальні пороки, а громадянське суспільство виступає за свободу і проти агресії, воно піклується про бідних і скривджених долею. Громадянське суспільство протистоїть державі: як добро протистоїть злу, а світло – мороку [2].

Водночас, як стверджують А. В. Воробйов, А. В. Поляков та Ю. В. Тихонравов, держава є плодом важкого, деколи кривавого, болісного процесу суспільної угоди. Категорія «громадянське суспільство» підпорядкована категорії «держави». Держава є необхідною умовою громадянського суспільства – потрібна тривала і трудомістка робота держави, щоб громадянське суспільство виникло. Громадянське суспільство – це таке суспільство, яке, крім іншого, упевнене в своїй

державі. Слід визнати: громадянське суспільство може лише відтворити вже існуючу державу, але не може його породжувати заново. Без держави громадянське суспільство перетворюється в ніщо, в хаос натовпу, що роздирається війною всіх проти всіх. Громадянське суспільство – це таке суспільство, яке без держави взагалі не може існувати.

В основі громадянського суспільства знаходиться конкретна особа, яка для себе – особлива мета, все інше для неї ніщо. Для себе ця особа – цілісність потреб і поєднання природної необхідності та свавілля. Метою приватної особи є її власний інтерес. Але кожна така особа співвідноситься з іншою такою ж особою. І кожна з них через таке опосередкування задовольняється і стверджує свою значущість. Без співвідношення з іншими особа не може досягти своїх цілей у всьому їх обсязі. Звідси громадянське суспільство набуває форми загальності, єдності різних осіб.

Тим самим, громадянське суспільство повинне володіти якимись загальними інститутами, призначеними і здатними забезпечувати саморегуляцію життєдіяльності громадянського суспільства без постійного, тотального легітимного насильства, яке виходить від держави.

Кожен набуває від інших засоби задоволення своїх потреб і повинен внаслідок цього приймати їх думку. Але одночасно кожен повинен створювати засоби для задоволення потреб інших. Отже, одне переходить в інше і пов'язане з ним: все приватне стає таким чином суспільним [3].

Водночас, держава, у своїм повновладді, прагне підім'яти громадянське суспільство, знищує, перш за все, основи особистої незалежності підданих – громадянські свободи, ринок і приватну власність, закріпачує громадян аж до заборони їм вільно вибирати місця прожи-

вання і роботи. Пригнічуються канали зворотного зв'язку, будь-яке інакомислення, і з особливою люттю – преса і правозахисний рух. Підкуповуються грошима і синекурами депутати, судді втрачають незалежність і зводяться до рівня звичайних державних службовців. Адвокатура перетворюється на підконтрольний державі (як правило, Міністерству юстиції) орган; адвокати, разом з іншими чиновниками, присягають на вірність державі. Запроваджуються ручні «правозахисники». У крайньому своєму виразі «перемога» держави означає повну ліквідацію легального громадянського суспільства, животіння його в тінювих формах (наприклад, чорний ринок). Громадянське суспільство самодостатнє; воно сукупність відносин людей як учасників ринку товарів і послуг, власників, партнерів, конкурентів, сусідів, членів громадських об'єднань і рухів, церков, земляцтв, кланів. Інститути громадянського суспільства владою не володіють, проте воно стихійно породжує правову систему, яка згодом отримує найменування «природного права» [4].

То в чому ж сутність взаємозв'язку держави і громадянського суспільства? Якщо піддатись філософському та правовому абстрагуванню, то, на нашу думку, можна побачити, що держава і громадянське суспільство підпорядковані діалектичному закону єдності та боротьби протилежностей. У своїй природі ці два самостійних явища становлять єдність. Як громадянське суспільство не може існувати без охоронного, примусового та карального механізму держави, так і держава не може існувати без рушійного потенціалу вільного суспільства. Постійна боротьба, протистояння, намагання домінувати – це головні форми їхнього співіснування. Як держава прагне до тотального контролю над суспільством у крайніх формах своєї організації (авторитаризм,

абсолютизм та тоталітаризм), так і безконтрольне суспільство схильне до безвладдя, самоуправства та анархії. Історія людства наочно свідчить, що лише після ефективного збалансування та створення дієвих механізмів взаємного контролю між державою і суспільством зароджуються умови до формування соціальної та правової держави із демократичним ладом.

Як справедливо зазначає з цього приводу І. О. Кресіна, громадянське суспільство стає базисом демократичної, правової держави лише в тому випадку, коли його інтереси та інтереси держави становлять не тотожність, а єдність протилежностей. Тобто демократична, правова держава покликана розв'язувати суперечності між загальнодержавним інтересом та інтересами різних суб'єктів громадянського суспільства, і навпаки: в процесі діяльності політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації, асоціацій тощо інтереси громадянського суспільства повинні трансформуватися в інтереси держави. Необхідність такого теоретико-концептуального та практично-правового зв'язку між громадянським суспільством і державною владою зумовлена тим, що навіть демократична держава не здатна постійно адекватно відображати всю повноту суспільних інтересів. Тільки громадянське суспільство в особі самодіяльних громадських організацій, партій, рухів може своєчасно виявляти назрілі потреби та ініціювати необхідні правові, політичні і соціальні зміни.

Демократія як основа державного управління набуває сили лише там, де існує спільність інтересів та фундаментальних цінностей, які поділяються більшістю громадянського суспільства [5, 87].

У своєму дослідженні М. В. Андріанов виділяє п'ять чинників, які зумовили формування громадянського суспільства

в лоні західної цивілізації. Це – індивідуальна свобода і гідність особи, плюралістичність соціального життя, терпимість та відношення до права як до абсолютної цінності, сліпа віра в прогрес (модернізацію, реформи), християнська релігія, що пом'якшувала неодноразове розчарування у результатах прогресу. Християнська установка на прощення грішника, що кається, створювала колосальні ресурси солідарності стосовно індивіда і зумовлювала терпимість до девіантної поведінки, що не є характерним для інших релігій. Наділення обвинуваченого правом на допомогу адвоката, причому незалежно від тяжкості інкримінованого злочину, – один із символів соціальної солідарності.

У юридичному сенсі громадянське суспільство виникає у міру інституціоналізації сфери приватних інтересів через законодавче визнання суб'єктивних прав індивідів. Цей процес супроводжується зростанням потреби громадян і їх організацій в юридичній допомозі, що надається професіоналами. Тим самим, юридичні передумови і чинники інституціоналізації громадянського суспільства у ряді випадків виступають і в ролі чинників, що сприяють становленню адвокатури [6, 14-15].

Розкриваючи місце та роль адвокатури в суспільстві та державі, А. В. Воробйов, А. В. Поляков та Ю. В. Тихонравова вважають, що адвокатура, як правовий інститут, не є приналежністю держави. Адвокатура не володіє примусовою силою, а впливає лише силою морального авторитету, силою думки, силою знання про належну соціально значущу поведінку індивідів, колективів, організацій і власне держави.

Особа в громадянському суспільстві повинна бути вільною і володіти власністю. Свобода дійсна у власності, яка захищається за допомогою правосуддя.

Правосуддя може відправлятися як інститутами громадянського суспільства, так і державою. Правосуддя, яке виходить з громадянського суспільства (суд старійшин, становий суд, третейський суд), спирається на авторитет етичний. Але у всіх випадках, коли необхідним є застосування сили для забезпечення свободи і власності, ця сила виходить від держави. Бо держава – єдина організація, що має легітимне право на насильство.

Очевидно, що адвокатура може повноцінно існувати тільки в тому суспільстві, де існує соціальний стан промисловців (підприємці та виробники). Саме вони – головна сила, що зацікавлена у правозахисті. Адвокатура, у свою чергу, повинна прагнути бути загальним станом, тобто станом, не орієнтованим ні на що, крім виконання своїх загальних функцій. У новітньому пострадянському суспільстві не тільки недостатньо розвинені промислові стани, а й ще сама адвокатура є швидше субстанціальним станом, що годується від випадку до випадку тим, чим обдарує його відчужена від себе природа.

Адвокатура може реально існувати лише за наявності двох умов: 1) існування дійсного предмета судового захисту – приватних інтересів, які настільки широкі, що входять у суперечність з іншими приватними інтересами або з публічним інтересом; 2) існування носіїв цих інтересів, суб'єктів, які готові свої інтереси захищати і можуть захистити їх тільки в суді. Пролетаріату нічого втрачати, отже, йому нічого захищати в суді. Пролетареві адвокат не потрібний. Йому потрібний чиновник-покровитель, який зглянеться над його знедоленим становищем, або вождь-бунтар, який покличе його насильницьким шляхом змінити свою долю і взяти все силою. Олігархові, якщо це дійсно олігарх, адвокат також не потрібний. Йому потрібний піар-агент, що ефектно представляє його в засобах

масової інформації в моменти конфліктів з іншими олігархами. Таким чином, тільки середній клас є стороною, що дійсно потребує адвокатури та надихає її реальністю.

Таким чином, адвокатура може повноцінно функціонувати лише в стабільному суспільстві, де більшість членів можуть дозволити собі відстрочку в компенсації порушеного інтересу, для того, щоб був час на всебічне дослідження ситуації.

Адвокатуру часто пов'язують з підприємництвом: мовляв, саме феномену підприємництва адвокатура зобов'язана своїм розквітом або навіть існуванням. Насправді така думка має підґрунтя, оскільки в її основі лежить просте практичне спостереження над тим, що основним джерелом доходу адвоката є саме підприємець. Підприємець, за визначенням, вільний суб'єкт гри інтересів, приблизно рівний іншим гравцям. Саме тому підприємець вимушений з'ясувати відносини з іншими підприємцями не тільки силою, а й у суді. Підприємець втілює в собі той реальний інтерес, який вимагає свого захисника. Сильний підприємницький інтерес – та реальна основа, завдяки якій адвокат може вважати себе соціально значущою постаттю, з якою рахуватимуться.

Доля адвокатури багато в чому залежить від долі підприємництва. Не тільки адвокат захищає підприємця, а й підприємець адвоката. Адвокатура може сказати підприємству, як сказав Вільям Оккам імператорові: «Захищай мене мечем, а я захищатиму тебе пером».

Член громадянського суспільства – це, перш за все, людина праці, людина правослухняна. Правопорушник не входить у творчу систему громадянського суспільства. Отже, і чиновник, що порушує права людини, ставить себе поза суспільством, стає його прямим ворогом.

Клас юристів, як особливих знавців законів, часто вважають це своєю монопо-

лією і стверджують, що тому, хто не з їхнього середовища, не слід втручатися в їхні справи. Проте так само, як не треба бути чоботарем, щоб знати, чи годяться черевики, не треба бути фахівцем, щоб володіти знаннями про предмети, що представляють загальний інтерес. Право стосується свободи, самого священного в людині, і оскільки воно для неї є обов'язковим, вона мусить сама його добре знати.

Проте кожен член громадянського суспільства, будь-якого соціального стану займається своїм окремим видом праці, яка дозволяє йому задовольняти необхідні потреби. І ця особа не досвідчена в інших видах праці, якою займаються інші. Відповідно, кожна особа не може знати право у всьому його різноманітті і складності. Чим більшою в суспільстві є багатоманітність суспільної праці, тим складнішим і об'ємним стає право. Вивчення права, судження про право, навчання праву інших, все більше стає самостійним видом праці.

Водночас, знання не тільки права в матеріальному сенсі, але, головне, знання процесуального права відрізняє суддів і адвокатів, тобто тих, для кого вивчення права є працею, від осіб, що займаються іншими видами діяльності. Громадянському суспільству необхідний спеціальний вид праці – вивчення права, уміння застосувати право відповідно до встановлених у цьому суспільстві і державі правилами. У громадянському суспільстві цим видом праці займається адвокатська корпорація [3].

Громадянське суспільство сприяє виникненню і зміцненню інституту адвокатури. Юридифікація суспільного життя (право – вища цінність) породжує потребу в появі професійних юристів. Високий ціннісний статус індивідуальних інтересів диктує необхідність виділення професійної категорії юристів, які б спеціа-

лізувалися у сфері захисту права і правозастосування (на відміну, наприклад, від суддів і прокурорів, для яких безумовний пріоритет має захист публічних інтересів) [6, 16].

Адвокатура є одним із щонайпотужніших інститутів саморегулювання громадянського суспільства. Даючи свободу адвокатури, заохочуючи її активність, держава звільняє руки, оскільки значна частина суспільних проблем перекладається на цей незалежний інститут. Як адвокат надає допомогу людині у випадках крайньої необхідності, так держава повинна застосовувати дану йому силу лише у випадках крайньої необхідності, коли всьому суспільству загрожує серйозна небезпека [3].

На думку вітчизняної дослідниці А. В. Козьмініх, адвокатура є незалежний інститут громадянського суспільства, публічна корпорація професійних юристів, яка покликана брати участь у здійсненні правосуддя і надавати на професійній основі кваліфіковану правову допомогу, виконуючи покладену на неї публічно-правову функцію – контроль за дотриманням державою гарантій прав і свобод людини і громадянина. При цьому, як зазначає науковець, у діяльності адвокатури при наданні кваліфікованої юридичної допомоги одночасно присутні і приватний інтерес (відновлення порушеного права конкретного довірителя) і публічний інтерес (інтерес всього суспільства в цілому). Публічний інтерес виражається у встановленні режиму законності, своєчасному припиненні порушень прав і свобод громадян, відновленні порушеного права і попередженні таких порушень в майбутньому. Саме публічний інтерес обумовлює значною мірою соціальний статус адвокатури як інституту громадянського суспільства [7, 5].

Водночас, розкриваючи системність зв'язків адвокатури, громадянського су-

спільства і держави, М. В. Андріянов у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що адвокатура не належить у структурному відношенні ні до громадянського суспільства, ні до держави, а є інститутом, що забезпечує їх комунікативну взаємодію у сфері правозастосування.

Головне призначення громадянського суспільства полягає в стабілізації сфери приватних інтересів, охороні їх від необґрунтованого втручання з боку органів держави на сферу політичної влади і ринкової економіки.

Дослідник вказує, що інституціоналізація юридичної допомоги в західній цивілізації завершилася створенням адвокатури як інституту, по-перше, орієнтованого на професійне забезпечення процесу розмежування приватних інтересів через норми права і, по-друге, здатного генерувати ресурси солідарності. У цьому сенсі громадянське суспільство є середовищем конституювання адвокатури. І в цьому розумінні, на думку М. В. Андріянова, можна говорити про адвокатуру як інститут громадянського суспільства.

З точки зору системних зв'язків, адвокатура є незалежним інститутом комунікативної і організаційної взаємодії між громадянським суспільством і державою у сфері реалізації права і здійснення правосуддя [6, 9-10].

Як стверджує А. В. Козьмініх, аналіз конституційного законодавства і міжнародних пактів з прав людини свідчить, що в останню третину ХХ ст. юридична допомога усвідомлюється як одна з важливих гарантій прав особи, реалізація якої забезпечується механізмом співпраці держави і громадянського суспільства. Факт гарантії по забезпеченню юридичною допомогою через функціонування адвокатури – інституту громадянського суспільства – покладає на державу певні обов'язки щодо підтримки цього інститу-

ту. Ці зобов'язання можуть бути закріплені, як у законах про адвокатуру, так і в спеціальних договорах між співтовариством адвокатів і державою в особі Міністерства юстиції. Міжнародні пакти про права людини і багато національних конституцій обґрунтовано пов'язують правову допомогу адвокатів з правом кожного на судовий захист. Діяльність адвокатури не вичерпується судовим представництвом (захистом) – вона значно ширша, маючи і консультативний характер, і забезпечуючи ефективність судового захисту (ст. 55 Конституції України) [7, 12].

Через інститут адвокатської діяльності громадянське суспільство генерує ресурси солідарності і тим самим сприяє зміцненню суспільного зв'язку і стабілізації сфери приватних інтересів, що перебувають у постійному конфлікті як один з одним, так і з публічними інтересами [6, 21].

Підсумовуючи нашу роботу, можна зробити висновок про те, що в умовах становлення правової держави однією із важливих об'єднуючих ланок між громадянським суспільством та державою повинна виступати адвокатура. І в цьому аспекті адвокатура вбачається як цілісне, організаційно самостійне, самоврядне об'єднання професійних юристів зі статусом адвоката. Водночас, незалежність адвокатури від держави має бути ключовим принципом цього правозахисного інституту та необхідною умовою довіри людини в захисті її прав. Саме з цих позицій адвокатура, як правовий інститут, не є приналежністю держави та окремим органом її влади. Адвокатура, не будучи носієм влади, впливає на правові процеси силою думки, силою знання про належну соціально значущу поведінку індивідів, колективів, організацій і власне держави.

Водночас, при наданні адвокатами кваліфікованої юридичної допомоги, разом з приватним інтересом захищається й публічний інтерес всього суспільства,

який, перш за все, виражається у встановленні режиму законності, своєчасному припиненні порушень прав людини, їх відновленні і попередженні таких порушень у майбутньому. Тим самим юридична допомога з боку адвокатури усвідомлюється як одна з важливих гарантій прав особи, реалізація якої забезпечується механізмом співпраці держави і громадянського суспільства. При цьому, професійна правова допомога адвокатів при здійсненні правосуддя є важливою запорукою права кожного на доступний та ефективний судовий захист.

Також, будучи активним учасником механізму правозастосування, і, більше того, займаючи самостійне місце у механізмі правосуддя, адвокатура виконує (повинна виконувати) важливу функцію суспільного контролю в цій сфері. Самостійна та принципова правова позиція окремого адвоката в конкретній справі стає основою цілісної та незалежної позиції всієї адвокатської організації на існуючий режим законності. Це, у свою чергу, дає їй право займати активну правову позицію щодо процесів реформування правової системи держави. І в цьому відношенні, адвокатура має виступати одним із самостійних інститутів громадянського суспільства, який активно контролюватиме і стримуватиме державу в її повновадді. На наш погляд, саме в руслі цього питання представники вітчизняної адвокатури і правозахисного руху мають консолідуватися щодо місця, ролі та статусу незалежного правозахисту в суспільстві й державі.

Література

1. Гегель Г. Философия права. – М., 1990. – С. 228.
2. Кордонский С. Г. Государство, гражданское общество и коррупция // Отечественные записки. Журнал для медленного чтения. – № 6. – 2005. – <http://www.strana-oz.ru>
3. Воробьёв А. В., Поляков А. В., Тихонравов Ю. В. Теория адвокатуры.: М., Грань. – 2002. – 496 с.
4. Пашин С. Государство и гражданское общество, или Игра в орлянку // Индекс / Досье на цензуру. – 16/2001 <http://www.index.org.ru>
5. Державно-правові та суспільно-політичні перетворення в Україні: проблеми і перспективи: Мат. спільного засідання вчених рад Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Інституту історії України НАН України / Відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко; упоряд. доктор політ. наук В. П. Горбатенко. – К.: ТОВ «Юридична думка», 2010. – 104 с.
6. Андриянов Н. В. Гражданское общество как среда институционализации адвокатуры: Автореф. к. ю. н. – 12.00.01 / Н. В. Андриянов. – СПб., 2006. – 24 с.
7. Козьмичих А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства. – Автореф. к. політ. н. – 23.00.02. – Одеса, 2008. – 18 с.

За ініціативою Міністерства юстиції України вийшов перший номер журналу «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі». В подальшому Міністерство забезпечуватиме переклад та опублікування повних текстів Рішень Європейського суду українською мовою.

Зміст • Contents

Звернення Міністра юстиції України

Розділ 1 Рішення Європейського суду з прав людини щодо України

стаття 2. Право на життя

- Справа «Гонгадзе проти України» (Case of Gongadze v. Ukraine)
- Справа «Муравська проти України» (Case of Muravskaya v. Ukraine)
- Справа «Хайло проти України» (Case of Khaylo v. Ukraine)
- Справа «Сергій Шевченко проти України» (Case of Sergey Shevchenko v. Ukraine)

стаття 3. Заборона катування

- Справа «Афанасьєв проти України» (Case of Afanasyev v. Ukraine)
- Справа «Ісмаїлов проти України» (Case of Ismailov v. Ukraine)
- Справа «Кобець проти України» (Case of Kobets v. Ukraine)
- Справа «Козинець проти України» (Case of Kozinets v. Ukraine)
- Справа «Полторацький проти України» (Case of Poltoratskiy v. Ukraine)
- Справа «Спінов проти України» (Case of Spinov v. Ukraine)
- Справа «Яременко проти України» (Case of Yaremenko v. Ukraine)